

Laksedialog Trøndelag

Dokumentasjon og evaluering, mai 2010 – mars 2011

- Utarbeidet av: Bente Kristin Malmo, Sim Optima og Merete Gisvold Sandberg, SINTEF Fiskeri og havbruk
- Kvalitetssikret av: Ulf Winther, SINTEF Fiskeri og havbruk
- Oppdragsgiver: Laksedialog Trøndelag ved Sør- og Nord-Trøndelag Fylkeskommune og VRI Trøndelag
- SINTEF-rapportnr.: A19204
- Gradering: Åpen
- Dato: 08.05.2011

Innhold

• 1. Bakgrunn og forutsetninger	3
1.1 Bakgrunn	4
1.2 Forutsetninger	5
1.3 Metodikk - Hva er dialog? – til forskjell fra diskusjon?	6
1.4 Deltagere	7
• 2. Om prosessen	9
2.1 Prosessoversikt	10
2.2 Dialog samling 1	11
2.3 Dialog samling 2,	12
2.4 Dialog samling 3	13
2.5 Utvidet Dialog	14
2.5.1 Agenda	15
2.5.2 Deltagere	16
• 3. Evalueringsresultater	17
3.1 Hovedkonklusjoner	18
3.2 individuell sluttevaluering	19
• 4. Prosessledelsens anbefalinger for veien videre	24
• 5. Vedlegg 1 Litt kort om dialog	26
Vedlegg 2 Oppsummering fra Dialog 1	
Vedlegg 3 Dokumentasjon fra Utvidet dialog 14 feb	
Vedlegg 4 Evaluering fra Utvidet dialog 14 feb	

1. Bakgrunn og forutsetninger

1.1 Bakgrunn

Kort bakgrunn:

- Det var et politisk initiativ fra Fylkeskommunene i Trøndelag der de bad fylkeskommunen ta ansvar for å utvikle dialogen mellom offentlige, private aktører og interessenter i fylkenes laksenæringer. Med laksenæringer menes både oppdretts- og villaksnæringer. Ønske om å skape samhandling mellom næring, forskning og det offentlige. Den overordnede målsettingen vil være å etablere et dialogforum for muligheter, utfordringer og problemstillinger knyttet til forholdet mellom villaks og oppdrettslaks i regionen, - spesielt i et nærings og utviklingsperspektiv. Nedslagsfeltet for arbeidet vil være hele Trøndelag.
- Nord- og Sør Trøndelag Fylkeskommune tok april/mai 2010 kontakt med Fagrådet for forvaltning av anadrom laksefisk i Trondheimsfjorden v/leder Hågen Einang samt med oppdrettere v/Midt-norsk Havbrukslag for å utse interesse for å få i gang en dialog mellom laksnæringene (oppdrett, elve- og sjølaksefiske).
- Etter positiv tilbagemelding om at ønsker å ta eierskap i prosessen går man videre og avholder flere innledende prater for å finne rette deltagere, form, mandat etc.
- Oppdretterne hadde vært involvert i et lignende initiativ som var påbegynt i Møre og Romsdal, men som hadde strandet og var meget interessert i å få til noe i Trøndelag.
- Det avholdes et innledende møte 24.juni 2010 der Namdal Lakseråd kobles på, sammen med et utvalg deltagere fra de tre næringene (oppdrett, elvefiske og

sjølaksefiske) i Sør- og Nord-Trøndelag, samt Norges Jeger – og Fiskeforbund og fylkeskommunene. Det besluttet i møtet at :

- at deltagere skal komme fra de tre næringens interesser, forvaltningen holdes utenfor i første omgang.
- Det besluttet at Lakse-dialog Trøndelag skal være samlende og ha et perspektiv for begge fylkene Nord- og Sør-Trøndelag
- Det besluttet at man ønsker en prosessleder og en plan for en prosess noe fremover i tid. Det er viktig at dette blir en arena som skiller seg fra andre arena man treffes på da fokus skal være på dialog.
- Man ønsker å starte med en mindre kjernegruppe, utvide etter hvert. Noen ekstra personer blir derfor invitert til å være med i videre løp.
- Foreløpig mål :
  - Få til en konstruktiv dialog mellom oppdretts- og villaksnæringen. Skape felles forståelse, foreslå og initiere konkrete tiltak.
- VRI Trøndelag v/Merete G. Sandberg ble hyret til å administrere prosessen, mens Sim Optima v/Bente K. Malmø ble leid inn for å være prosessleder og tilføre gruppen kompetanse om dialogteknikk.
- Nord- og Sør-Trøndelag Fylkeskommune og VRI Trøndelag har finansiert arbeidet og samlingen, samt at deltagerne har bidratt med tid og egne ressurser.

1.2 Forutsetninger

- Deltakere fra alle 3 næringer
- Alle er likeverdige
- Akseptere spillereglene og at dette er en læringsarena hvor vi søker å få innsikt i hverandres virkeligheter

- ***"Vi inviterer deg gjennom noen dialogsamlinger til å få en enda bedre innsikt i kompleksiteten i "laksenæringene". Dette er ingen arena hvor du skal overtale de andre til å ha samme syn som deg eller en arena hvor viktige beslutninger tas. Dette er kun en læringsarena hvor vi håper at du får ny innsikt og at nye ideer til samarbeid utvikles; ideer som vanskelig ville ha kommet opp om ikke du var nysgjerrig, interessert og ønsket å dele av din erfaring og samtidig viste respekt for andre med annen erfaring og logikk."***

- Metoden er en dialogteknikk utviklet av David Bohm: Hver av deltakerne snakker på omgang fritt og oppriktig, mens de andre lytter uten å bedømme eller avbryte. Målet er å skape en ny, felles forståelse og dermed et bedre utgangspunkt for å tenke sammen og komme med gode og effektive løsninger og resultater: Vi er sammen om å skape innsikt og mening.
- David Bohm (1917-1992) var en fremragende engelsk fysiker, mest kjent for sine arbeider om fundamentene for kvanteteori og relativitetsteori og deres implikasjoner for andre områder.

1.3 Metodikk - Hva er dialog? – til forskjell fra diskusjon?

- Diskusjon
  - Søke å omvende
  - Forfølge, selge
  - Forhandle
  - Dele saker/problemer i deler
  - Se det som er ulikt
  - Rettferdiggjøre/forsvare

  - "Jeg har rett!"
- Dialog
  - Lytte - lære - forstå
  - Lære
  - Undersøke antakelser
  - Se helheten
  - Se sammenhengen

  - "Hvorfor mener du at du har rett?
Og hvordan vil jeg forstå mine argumenter da?"

1.4 Deltagerne

- Fylkeskommunene Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag
  - Elveinteressene
  - Sjølaksefiskere
  - Fiskeoppdrettere
  - Representant fra Norges Jeger- og Fiskeforbund
-
- Alle de 3 næringsinteressene var representert fra både Nord- og Sør-Trøndelag

1.4.1 Deltagere i kjernegruppa

- Hågen Einang Leder i Fagråd for forvaltning av anadrome laksefisk i Trondheimsfjorden / Stjørdalsvassdragets Elveeierlag
- Jon Kjelden Leder i Elvene rundt Trondheimsfjorden/ Gaula Fiskeforvaltning
- Arne Nielsen Elvene rundt Trondhjemsfjorden / Orkla "fellesforvaltning"
- Tom Riise-Hanssen Leder i Namsenvassdragets Grunneierforening (NVGF)
- Nils Roger Duna Leder for Næmdal lakseråd
- Tomàs Sandnes Leder i Nord-Trøndelag grunneigar og sjølaksefiskerlag
- Arnt Frøseth Sør-Trøndelag grunneigar – og sjølaksefiskerlag /kilenotfisker fra Sør-Trøndelag
- Knut Staven Marine Høvest, leder i arbeidsutvalget i Midt-norsk havbrukslag
- Jon Arne Grøttum Regionsjef Midt-norsk havbrukslag
- Arild Gjertsen Fylkesleder for Sør-Trøndelag Norges Jeger -og Fiskerforbund
- Jørn Ekrem Nord-Trøndelag Fylkeskommune
- Sigurd Bjørge Sør-Trøndelag Fylkeskommune
- Bente K. Mølmo Sim Optima (prosessleder)
- Merete G. Sandberg Representant VRI Trøndelag (prosessleder/sekretariat), SINTEF

2. Om prosessen

2.1 Prosess Laksedialog Trøndelag

- Det er gjennomført 3 dialogsamlinger med en kjernegruppe. Samlingene var over 24 timer (lunsj til lunsj) på et lokalt sted
- Deltagerne trengte tid til å bli kjent med hverandre
- Det er gjennomført en "Utvidet dialog" der man inviterte inn deltagere utenfor kjernegruppen
- Deltakerne definerte selv innhold og prosess, mandat og mål
- Prosessen skulle evalueres etter dette, før man vurderer om dette er noe deltagerne ønsker å gå videre med.

2.2 Dialogsamling 1

- 7-8.september 2010, Flatanger

Mål:

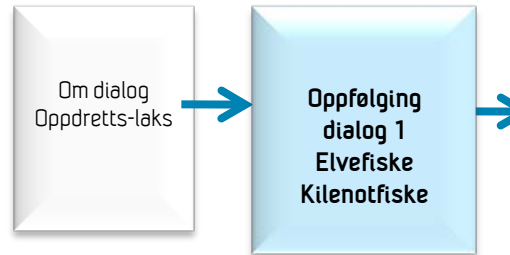
- Større kunnskap om driften og problemstillingene i oppdrettsnæringen og skjønne mer av hvorfor oppdrettsnæringen tenker og agerer som de gjør
- Bli bedre kjent med hverandre
- Bli kjent med og få prøvd dialog som metode

"Har vi noe til felles – og hva er det?"

Resultat:

- Innhold: Enig om 3 handlingspunkter som skal utforskes nærmere. Disse er kunnskapsbasert forvaltning (initiativ Knut Staven), tette anlegg i oppdrett (Jon Kjelden), fragmentert forvaltning (Tom Riise Hansen) (Se vedlegg 2)
- Prosess: Utfordrende første dag, lettere andre dag etter hvert som formatet blir kjent

2.3 Dialogsamling 2

- 11-12 .november 2010, Einang Gård

Mål:

- Bli bedre kjent med hverandre
- Få større kunnskap om driften og problemstillingene i elvefiske og kilenotfiske og skjønne mer av hvorfor disse næringene tenker og agerer som de gjør
- Oppfølging på handlingspunkter
- Bruke og bli ytterligere kjent med dialog som metode
- Starte forberedelse av større dialogmøte

Resultat:

- Innhold: Oppfølging av tema fra 1. samling, Tette anlegg i oppdrett – Sigurd /Arne, Fragmentert forvaltning over til Jørn Ekrem fra Tom Riise-Hansen, Utforske om det kan være noe kunnskapsoverføring om settefisk-fase fra oppdrett til villaksnæringen – Jon Arne/Hågen. Beslutning om å se på muligheten for utvidet dialog som inkluderer flere deltakere
- Prosess: Nye deltakere inn førte til at prosessen ble satt ett skritt tilbake da det tar noe tid å forstå formatet og handle i tråd med det

"To skritt frem og ett tilbake "

2.4 Dialogsamling 3

- 31.Jan- 1.feb 2011, Hembre Gård

Mål:

- Bli bedre kjent med hverandre
- Forberede Utvidet laksedialog i mars
- Bruke og bli ytterligere kjent med dialog som metode

Innhold:

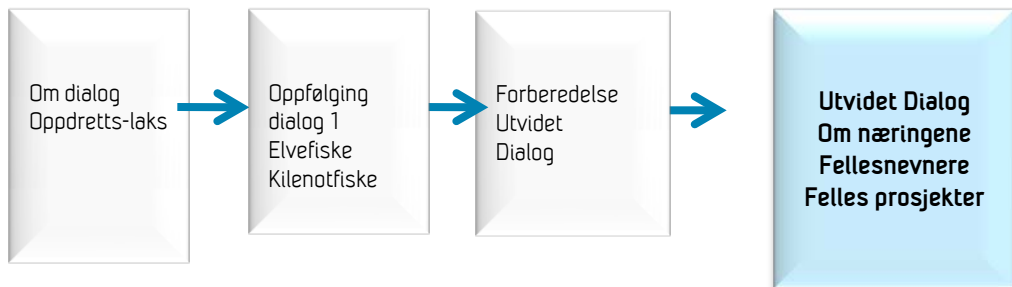
- Gjennomgang av agenda for utvidet dialog, forberedelser til hvordan gjennomføre med bidrag fra alle, simulere presentasjonene med tilbakemeldinger

"Vi håndterer krisen og blir enige om prosjekter for felles handling"

Resultat:

- Innhold: Elveinteressene stiller krav/vurderer å trekke seg fra dialogen, de ønsker mer handling fra oppdrettsnæringen. Bruker hele første dag til å håndtere dette. Enighet om å arrangere en felles "Fagdag om lukkede anlegg". Fortsetter forberedelse til selv å fasilitere en dialog, innretning og gjennomgang av det som skal skje 14.mars
- Prosess: Vanskelig dialog på dag 1. God prosess og forberedelse på dag 2. Få tilstede på dag 2 men alle grupper representert

2.5 Utvidet dialog

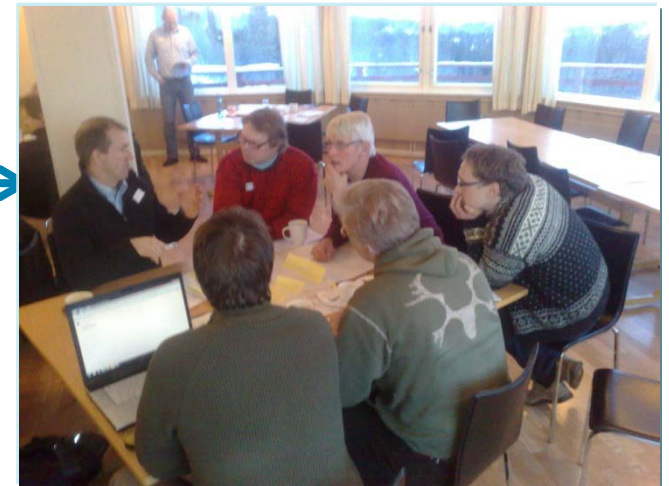

- 14. februar 2011, Lian

Innhold:

- Politikere er invitert sammen med flere fra de 3 næringene, totalt 36 tilstede
- Heldagsseanse inkl. middag
- Vi presenterer hva dialogen har betydd og hva det er (bidrag fra Steinar Bryn, Nansenskolen), hverandres næringer og jobber med to konkrete prosjekter
- Evaluering av opplegg gjennomført, se pkt 3

"Et godt forum for å få en innsikt i de andre næringenes "synspunkter i flere saker"

Resultat:

- Innhold: Alle får ny innsikt i hva dialogen har gitt. Mange gode innspill til to fellestiltak: Lukkede anlegg, Miljødokumentasjon Trøndelag(Vedlegg 3)
- Prosess: Kjernegruppen greier å holde i prosessen nok til at deltakerne forstår hva en dialog kan gi
- Deltakere: Gruppen nådde målet om å ha politikere tilstede og nå ut til en utvidet gruppe

2.5.1 Utvidet dialog - Agenda

- Kl 12 Velkommen
  - Introduksjon ved Sigurd Bjørgo og Jørn Ekrem, Sør- og Nord-Trøndelag Fylkeskommune
- Om Laksedialog Trøndelag
  - Hva vi har gjort og erfart, ved representanter fra de 3 næringene
  - Oppdrett: Knut Staven, Mørine Hørvest
  - Elvefiske: Hågen Einang, Fagrådet for forvaltning av anadrome laksefisk i Tr.heimsfjorden/Stjørdalselva
  - Sjølaksefiske: Arnt Frøseth, kilenotfisker fra Sør-Trøndelag
- Hvorfor dialog framfor kampf? v/Steinar Bryn, Nansenskolen
  - Erfaringer med bruk av dialog som samarbeidsmetode
- 3 næringshistorier fra Trøndelag:
  - Elvefiske: Ivaretagelse av en signalart – utvikling av et lokalsamfunn! v/Hågen Einang og Arne Nielsen
  - Kilenotfiske: Kampen om en kulturarv og næring! v/Arnt Frøseth og Tomas Sandnes
  - Oppdrettsnæringen som ny nerve i kystsamfunnet! v/Jon Arne Grøttum
- WORKSHOP – Orientering om og oppspill til dialog rundt felles initiativ og prosjekt som kan styrke næringene fremover:-
  - "Miljøovervåking av oppdrett?" v/ oppdrettsnæringen
    - Midtnorsk havbrukslag introduserer prosjekt som ønskes å starte i Trøndelag. Dialog og innspill fra gruppene ønskes.
  - Fagdag "lukkede oppdrettsanlegg" v/ Ulf Winther, SINTEF Fiskeri og havbruk
    - Laksedialog Trøndelag har tatt initiativ til en fagdag hvor vi ønsker innspill til innhold og vinkling.
- Sluttrefleksjoner
- Kl 18.30 Middag

2.5.2 Utvidet dialog – deltagere

- Jørn Ekrem Nord-Trøndelag Fylkeskommune
- Sigurd Bjørgo Sør-Trøndelag Fylkeskommune
- Jon Arne Grøttum Regionsjef Midt-norsk Havbrukslag
- Knut Ståven, Leder i Arbeidsutvalg Midtnorsk havbrukslag/ Marine Harvest
- Arnt Frøseth, Sør Trøndelag Grunneier og sjøløksfiskerlag
- Tomas Sandnes leder Nord- T Grunneier – og Sjøløksfisker lag
- Hågen Einang, Stjørdalselva /Leder Fagrådet for anadrom.. laksefisk i Trondheimsfjorden
- Arne Nielsen Orkla / Elvene rundt Trondheimsfjorden
- Jon Kjelden Gaula /Leder Elvene rundt Trondheimsfjorden
- Tom Riise- Hansen leder Namsen Vassdragets Grunneier Forening
- Nils Roger Dunø leder Namdal Lakseråd / politiet
- Arild Gjertsen Leder NJFF Sør-Trøndelag
- Eskil Pettersen Fylkessekretær NJFF
- Egil Hestnes Fylkesutvalget, Sør-T
- Solveig Kvidal Fylkesutvalget, Sør –T
- Arne Braut, Fylkesvaraordfører, Sør-T
- Olav Huke Fylkesutvalget, areal -og miljøkomiteen Sør -Trøndelag
- Johannes Sandstød Fylkesråd for miljø, Nord- Trøndelag
- Knut Hjelt Fiskeri og havbruksnæringens Landsforening
- Jørund Larsen ,Marine Harvest
- Roar Paulsen Lerøy Hydrotech
- Jostein Willmann Sør Trøndelag Grunneier og sjøløksfiskerlag
- Oddveig Stavnnes Sør Trøndelag Grunneier og sjøløksfiskerlag
- Anders Refsnes, Sør Trøndelag Grunneier og sjøløksfiskerlag
- Per Viken, Sør-Trøndelag Sør Trøndelag Grunneier og sjøløksfiskerlag
- Ragnar Holm Daglig leder Namsen Vassdragets Grunneier Forening
- Torstein Rognes, sekretær Gaula fiskeforvaltning
- Rune Krogdal, Orkla
- Frode Ståldvik Kunnskapscenteret for laks- og vønmiljø
- Tone Løvold Kunnskapscenteret for laks- og vønmiljø
- Lars Høugen Leder av fiskeutvalget i NJFF Sør-Trøndelag, Orkla
- Vemund Gjertsen Daglig leder TOFA
- Steinar Bryn Nansenskoln, leder Nansen-dialog
- Ulf Winther SINTEF Fiskeri og havbruk
- Merete G. Sandberg VRI Trøndelag / SINTEF
- Bente K. Mølmo, Sim Optima

3. Evalueringsresultater

3.1 Hovedkonklusjoner

- På slutten av hver dialog 1-3 er det gjennomført muntlige evalueringer med kjernegruppen
- På slutten av Utvidet dialog er det gjennomført skriftlig evaluering
- Av 10 kjernegruppedeltakere er 9 intervjuet individuelt på telefon

- Resultater:
  - I de muntlige evalueringene var hovedinntrykket at man syntes det var en god metode, at den er vanskelig, at det tar tid før man får resultater
  - I evalueringen fra Utvidet dialog sier at 91% synes vi har lykket godt med dialogprosessen og 77% vil delta igjen
  - 2 felles prosjekter det er ønske om å iverksettes
    - Miljødokumentasjon Trøndelag (etter initiativ fra FHL)
    - Fagdag om lukkede anlegg (etter initiativ fra elvefiskerne)
  - Den individuelle evalueringen viser i all hovedsak at deltagerne ønsker å fortsette med dialog. Noen ulike oppfatning om hvem som bør være med og hva hovedfokus bør være.

3.2 Individuell sluttevaluering

Utvalgte sitater og ønsker fra intervjuer med deltagerne

Utvalgte sitater fra intervjuene:

- "Tror på arbeidsformen – synes den har fungert bra."
- "Har bygd relasjoner. Motsetningsforholdet er der men de personlige relasjonene er sterkere"
- "Å få kunnskap forståelse respekt for de øvrige i gruppen/næringene har vært viktig men det har vært vanskelig å komme videre. Hvor mye har folk tatt inn over seg?"
- " Har ikke så mye tru på det å ha dialog med oppdretterne – i lys av det som har skjedd de siste 10-15 år"
- "Mange synspunkter baserer seg på synsing. Hvis man ikke stoler på at gjeldende regelverk/rutiner er god nok, så har det ingen hensikt å stille krav og ultimatum"
- "Er gjerne med videre, men avhengig av hvem som deltar"
- "De samme må stille. Kjøre strammere opplegg. Det må ikke dukke opp nye aktører hele tiden –"
- Hovedfokus videre bør være:
  - "Hva laksenæringen betyr og hva de får til og hva det betyr for lokal næringsutvikling; ville vært fryktelig bra"
  - Alle har med sine dokumentasjoner – dvs du må dokumentere påstander; gjerne på neste møte"
  - "Det må bli diskutert – løsninger for hva som skal til for å reelt videreutvikle oss som næring"
  - "Hvilke krav stilles til oppdrettsnæringen og at alle forstår det. Nå synes det for mye"

Deltakernes ønsker:

- Positive men har ulike synspunkter mht hvem som bør delta
  - Noen mener at andre grupperinger bør inn som eks. Fiskeridirektorat
- Noen synes det er vanskelig å prioritere noe som har et så vidt langsiktig resultat.

Prosessledernes refleksjoner / observasjoner

- Et skjørt tillitsforhold
- Fellesnevneren er villaksen
- Liten kunnskap om hverandres næringer
- Alle ønsker seg mer våkne politikere
- Er det lov å "krysse broen" uten at noen stopper deg?
  - Å våge å være litt i hverandres virkelighet
  - Å våge å være tålmodig i utålmodigheten
- Verden oppleves i et hierarki
  - Oppdrett oppfattes som storebror som har fått alt
  - Elvefiskerne har et høylydt bekymringskorps
  - Kilenotfiskerne oppfattes som lillebroren som holder på å drukne

3.3 Individuell sluttevaluering

Oppsummering av intervjuer med deltagerne og prosessledelsens refleksjoner

Hva er det viktigste vi har oppnådd?

Vi er enige om at det er fornuftig å snakke sammen. Vi har fått bedre innsikt i hverandres hverdag, og hvorfor de ulike gjør som de gjør. Har skolert hverandre. Det er et skritt i riktig retning. Noen fra elvesiden mener at det har hatt liten hensikt da dette er David mot Goliat.

Vi har bygd relasjoner, har nå kontaktpunkter i de ulike lakseinteressene. Det har vært bra for den regionale dialog i Namsen lakseråd, da denne bredere dialogen muliggjør flere lokale tiltak. Har fått informert og presentert oss for noen politikere, det mener elve- og sjølakseinteresser har vært meget viktig. Dialog var spennende.

Er det noe du synes vi ikke har oppnådd ift. forventningene?

Har ikke fått til å løse konkrete problemstillinger, men har noen spirer til felles prosjekt. Det refereres også til ønske om større gjensidig informasjonsutveksling mellom deltagere i dialogperioden.

Prosessledelsens refleksjoner

Deltagerne har gått inn i dette med delvis meget ulikt utgangspunkt. Noen ser ut til å forvente at denne arenaen skal bidra til raske konkrete løsninger på deres "utfordringer" og er dermed skuffet over at vi ikke har kommet videre og fått løsninger. Andre har forventet at dette er en arena først og fremst for relasjonsbygging og for å få innsikt i andres og er dermed mer positive.

Det å gå inn i en dialog krever en aksept for at prosessen har like stor verdi som resultatet da prosessen legger grunnlaget for handlinger som ellers kanskje ikke ville ha skjedd. Dialog åpner for å finne løsninger/handlinger som forutsetter at alle parter er tilstede og bidrar. Beslutningen om å gjennomføre en "Fagdag for lukkede anlegg" er et eksempel på dette.

Deltagerne opplever at det er en forutsetning at denne dialogprosessen gjøres i regi av Fylkeskommunene og at dette gir en sterkere forankring til det politiske miljø. Dialogen er blitt omtalt og referert til i flere arena som en interessant og viktig samarbeidsform, bl.a i Fylkestinget i Nord- og Sør-Trøndelag på FHL Midtnorsks årsamling og i andre politiske sammenhenger.

3.3 Individuell sluttevaluering

Oppsummering av intervjuer med deltagerne og prosessledelsens refleksjoner

Hvilke reaksjoner har du møtt hjemme i eget miljø?

Elvesiden: 2 sier at folk er skeptiske, har fått høre at vi er gisler for oppdrettsnæringen av noen. 1 sier at det er ikke lett å få verken positiv eller negativ respons fra medlemmene våre. 1 sier han har mottatt både positiv og negativ respons.

Oppdrett : Sier at det er møtt med positiv nysgjerrighet, har en aksept for det vi driver med og støtte fra egne.

Sjølaksefiske: Møtt positivt og/eller med forståelse, da vi i utgangspunktet har lagt opp til dialog.

Det nevnes at en burde ha hatt noe mer materiell egnet for å informere om hva vi gjør og hva vi har oppnådd, kanskje en tilrettelagt informasjonsside på nettet.

Flere nevner at det stilles spørsmålsteget av andre om det er verdt å bruke tid på dette.

Prosessledelsens refleksjoner

Her får man tydelig frem deltagerne ulike utfordringer i eget miljø, noe som ikke ble hensyntatt i prosessen. Miljøene er meget ulike både med hensyn på struktur og antall medlemmer de representerer.

En svakhet ved det vi har gjort er at prosessledelsen ikke har bistått deltagerne i de ulike lokalmiljø. Ved en videreføring bør dette ivaretas sammen med tydeligere tilrettelagt informasjonsspredning.

3.3 Individuell sluttevaluering

Oppsummering av intervjuer med deltagerne og prosessledelsens refleksjoner

Refleksjoner ift videre utvikling:

Ønsker du at det skal fortsettes med en dialog?

6 av 9 spurte svarer her ja, men en av de ønsker en litt annen vinkling. 1 sier ja dersom DN blir med, 1 ja dersom politikere er med og 1 usikker ønsker primært mer handling fra oppdretterne. Av de som svarer resolutt ja er begrunnelse at det er gjennom dialog vi kan påvirke, at en ønsker å jobbe videre med mer konkretisering av samarbeidet og det som er påbegynt.

Ønsker du personlig å være med videre?

Her svarer alle 9 ja, noen forbehold ift. at de fortsatt vil ha de rollene de har i egne organisasjoner videre eller at de ønskes fra sine organisasjoner som representant. 1 forbehold mht at politikere blir med, og 1 forbehold ift om DN blir med (jmf spørsmål over)

Hvem er det viktig for deg at er med videre?

Alle sier at de tre næringene må være med og at det er meget viktig at Fylkeskommunene er med videre. Begrunnelsen for dette er det forvaltningsansvaret de nå har , at de er den nøytrale part i dette og at de er en viktig forankring inn mot det politiske. 2 ønsker politikere med, andre mener det er urealistisk og ikke ønskelig. Det er ikke ens syn om Norges Jeger- og Fiskeforbund bør være med, da de ikke er en næring. DN blir nevnt som viktig av en sjøløksefisker, mens andre mener forvaltningen skal holdes ute av dette men kan trekkes inn på besøk. Norske Lakseelver ønskes med av en av elveinteressene og det nevnes at KLV bør involveres på en eller annen måte.

Bør det være forpliktelser fra partene som skal være med?

Ja, til innstilling mener noen. Folk må ønske å være med. Frustrasjon fra enkelte over manglende lojalitet til spillereglene i dialogen noe som hindrer utvikling av prosessen.

Flere påpeker at det er viktig at det er kontinuitet i deltagelsen, og lojalitet til avsatte tidspunkt. For mange kom og gikk i løpet av prosessen, dette holdt igjen utviklingen og følte frustrerende.

Videre finansiering – kom frem synspunkt på at konsesjonspengene fra tildelte oppdrettskonsesjon også bør komme villaksen til gode, så de bør kunne finansiere dette forumet. Andre som også mener at Fylkeskommunen generelt bør finansiere. Muligheten for samfinansiering mellom oppdrett, FKene og elveinteressene (forvaltningsavgifter fra elvene) ble også nevnt.

Hva bør hovedfokuset være dersom vi skal fortsette videre

- Ønskes dialog om kortsiktige så vel som langsiktige tiltak. Kortsiktige tiltak som eks. "rundt avlusning", hindring av rømning, sterilisering av fisk, sporing av fisk., mer langsiktige tiltak som eks lukkede anlegg.
- Fokus på å få opp felles prosjekter , her nevnes eks "Miljødokumentasjon Trøndelag".
- Fokus på hva som skal til for næringsutvikling.
- Kunnskap om krav som stilles til oppdrettsnæringen.
- Lukkede oppdrettsanlegg.

3.3 Individuell sluttevaluering

Oppsummering av intervjuer med deltagerne og prosessledelsens refleksjoner

Fagdøg Lukkede anlegg;

Kunne du tenke deg å sitte i en arbeidskomite opp mot fagdøgen?

Her svarer 8 av 9 ja, noen er mer entusiastiske enn andre. Viktig at alle tre næringsinteresser er representert.

Kunne du tenke deg oppfølging i dialog rundt dette temaet i etterkant?

Her spriker svarene. Noen sier ja, andre mener det er avhengig av hva fagdøgen gir. 3 ikke særlig interessert, begrunnes i at dette er langsiktig arbeid og at det er flere kortsiktige ting som denne gruppen har bedre forutsetninger til å kunne gjøre noe med/igangsette.

Miljødokumentasjon Trøndelag?

Kunne du tenke deg å sitte i en styringsgruppe for et slikt eventuelt prosjekt?

6 svarer ubetinget ja, flere av de sier dette er noe de brenner for og at de har konkrete ideer til innhold. 2 er usikre (på om de har kompetanse nok og tid), men de ønsker en som kan representere dem. Også på dette punktet blir Norske Lakseelver nevnt av noen.

Prosessledelsens refleksjoner

Fagdøg lukkede anlegg:

Viktig å komme i gang med planlegging. Det er nok av representanter fra næringene som er villige til å sitte i en arbeidskomite. Viktig at dette blir et arrangement initiert av Laksedialog Trøndelag hvor alle næringene føler et vist eierskap og involveres på selve dagen.

Bør innom temaet på dialogsamling i etterkant, men sammen med andre tema også.

Miljødokumentasjon Trøndelag:

Må ha representanter fra alle de tre næringene tungt inne i prosess med å definere et eventuelt prosjekt. Laksedialog Trøndelag bør følge utviklingen i prosjektet videre forutsatt at alle næringene har eierskap til prosjekt fra starten. Ekstern prosjektledelse må inn. Et slikt prosjekt kan være viktig felles handling dersom det initieres riktig.

Oppdretterne påpeker at forpliktelsen FHL har gitt gjennom tiltakslisten de offentliggjorde 5.april gjør igangsetting av konkrete prosjekt lettere, da det har forankret en forpliktelse blant medlemmene til eks. finansiering av mer langsiktig og målrettet forskningsinnsats ([ref. FHLs hjemmeside](#))

4.0 Prosessledelsens anbefalinger for veien videre

Anbefalinger:

Dialogen bør utvides i 1 år til basert på at stor overvekt av deltagerne mener dette, samt at grupperingen har påbegynte tiltak som bør drives videre.

"Fagdag for lukkede anlegg" og prosjektet "Miljødokumentasjon Trøndelag" bør være vesentlige handlingspunkter i videreføringen, sammen med andre nye momenter.

Mål: Laksedialog Trøndelag kan være en viktig referansegruppe for operasjonalisering av målene som ligger i krysningpunktet mellom oppdrettsfisk og villaks i Trøndelag og som er forankret i Marín Strategiplan Trøndelag (MST) 2011-2013.

Deltagere: De tre næringene under ledelse av Fylkeskommunene. Andre kan trekkes inn etter behov, men ikke være faste deltagere.

Forutsetning: Videreføring av dialog kreves at deltagerne er motivert for og aksepterer dialogens spilleregler. Konseptet dokumenteres på en slik måte at det kan fungere som konsept for næringspolitisk utvikling på andre områder.

Prinsippskisse for prosess;

- Elementer fra dialogen til å lage en "annerledes" arena hvor reell lytting og involvering er en premis
- Lunsj til lunsj samlinger med kjernegruppe og i tillegg skape lokale dialoger. Lokalisere samlingene slik at man fortsetter å besøke og lære av hverandre.
- 3-4 samlinger per år
- Samlingene bør to- eller tredeles – fagtema presentert av fagekspert, status på løpende felles prosjekter, deltagerens problemstillinger
- Må ha en prosessledelse
- Forslag til målsetning: "Jobbe med å finne ut av og fremskaffe sannhetene, ikke krangle om dem".

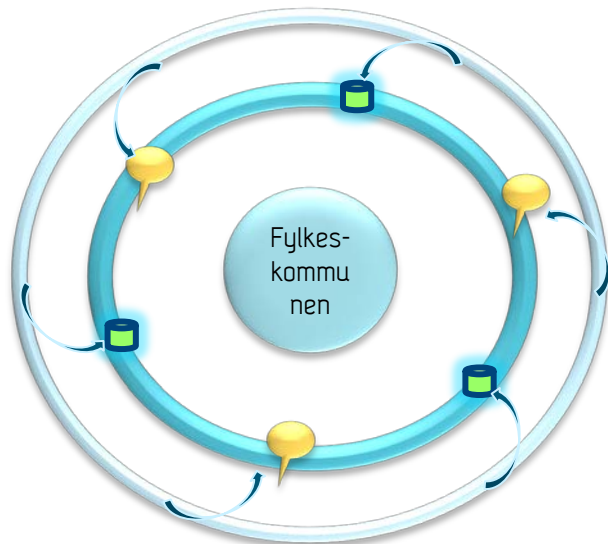
Det bør vurderes å utvide dialogen i digitalt format for å kunne involvere bredere og utnytte alle ressurser bedre.

Finansiering – ser at de ulike miljøene har ulike muligheter og behov for finansiering. Fylkeskommunen er en offentlig og nøytral part og finansiering herfra vil derfor aksepteres av alle tre næringer. Det bør tydeliggjøres hvordan dialogen finansieres og hvordan eventuelle prosjekter som et resultat av dialogen kan finansieres.

4.0 Prosessledelsens anbefalinger for veien videre

Foreslått årshjul for videreføring av Laksedialog Trøndelag

Dialogsamling

Web-informasjon

Løpende prosjekter

- Rapporterer inn til dialogen/bruker dialoggruppen som samtalepart ift ulike problemstillinger i prosjektet
- Dokumenterer resultater på web – både ift innhold og prosess – gjerne med muligheter for interaktivitet

Generisk dialogagenda

Agendaen kan ha alle 3 dialogelementer eller et utvalg av dem på hver samling

-Introduksjon

- Dialogelement 1

- Tema med ekstern ekspert (tema definert og valgt av deltakerne)

Dialogelement 2

- Status forskningsprosjekter (eks.miljødokumentasjon, lukkede anlegg)

-Dialogelement 3

- Problemstilling fra egen hverdag

- Oppsummering, veien til neste samling

Vedlegg

Vedlegg 1	Litt kort om dialog
Vedlegg 2	Oppsummering fra handlingspunkter fra Dialog 1
Vedlegg 3	Dokumentasjon fra gruppearbeid i Utvidet dialog 14 feb
Vedlegg 4	Evaluering fra Utvidet dialog 14 feb

Litt KORT om dialogteknikk

Vi inviterer deg gjennom noen dialogsamlinger til å få en enda bedre innsikt i kompleksiteten i "laksenæringene". Dette er ingen arena hvor du skal overtale de andre til å ha samme syn som deg eller en arena hvor viktige beslutninger tas. Dette er kun en læringsarena hvor vi håper at du får ny innsikt og at nye ideer til samarbeid utvikles; ideer som vanskelig ville ha kommet opp om ikke du var nysgjerrig, interessert og ønsket å dele av din erfaring og samtidig viste respekt for andre med annen erfaring og logikk.

Metoden vi bruker er en dialogteknikk er utviklet av David Bohm¹: Hver av deltakerne snakker på omgang fritt og oppriktig, mens de andre lytter uten å bedømme eller avbryte. Målet er å skape en ny, felles forståelse og dermed et bedre utgangspunkt for å tenke sammen og komme med gode og effektive løsninger og resultater: Vi er sammen om å skape innsikt og mening.

Her er noen momenter om hva dialog gir muligheter for:

- **Dialog bygger fellesskap:** Bringer deltakerne emosjonelt og ideologisk nærmere hverandre. Utvikler fellesskap der deltakerne deler innsikt og verdier.
- **Dialog gir trygghet:** Faren for å stå aleine vil ofte hindre oss i å tenke og handle nytt. Et støttende fellesskap vil kunne oppmuntre ny tenkemåte.
- **Dialog stimulerer intuisjon og kreativitet:** Det å kunne tenke fritt og nytt krever en viss sinnstilstand. Til forskjell fra diskusjon synes dialog å bringe deltakerne inn i en slik kreativ sinnstilstand.
- **Dialog gir rom for deltakelse fra alle:** Gruppen vet mer enn hvert enkelt individ. Enkeltindividene i et fellesskap vil kunne nå større innsikt.
- **Dialog er forskjellig fra diskusjon:** I stedet for å prøve å overbevise de andre i gruppen om sin mening, bidrar du i en kollektiv, kreativ prosess
- **Dialog leder til dypere forståelse og eierforhold til ideene.** Det fører også til større engasjement og "empowerment", og at vi fordøyer ideene bedre.
- **Dialog er uvant og dermed litt vanskelig.** De aller fleste av oss sitter og venter på den første anledningen til å fortelle om våre meninger og oppfatninger. Og da lytter vi ikke!

Gjennom media og egen praksis er vi så vant til debatt, med å bevise vårt syn og utfordre andres. Selv om vi sier at vi ønsker en dialog, så ender vi vanligvis automatisk opp i en debatt/diskusjon. Hvorfor er det sånn?

Når vi sitter i vanlige samtaler vil vi automatisk sortere hva vi liker og ikke liker. Vi vil rette oppmerksomheten mot noe og overse noe annet, og vi vil aktivt forsvare våre synspunkter med en antakelse om at vi har rett. Det er her bevisst bruk av dialog kommer inn.

I en dialog kan vi undersøke ideer fra ulike synsvinkler og undersøke de underliggende antagelser eller forutsetninger og det komplekse samspillet mellom mange synspunkter.

Maktspråket tilhører debatt/diskusjon. "Hva som er riktig", "Hva som er fornuftig", "Hva som er selvinnslysende". Det er veldig vanskelig å stille opp mot formuleringer som lyder så "riktige". Særlig siden man i dialog ikke fokuserer på argumentering og logisk resonnement. Men hvis vi begynner å få bevissthet om hva vi egentlig gjør og klarer å ha litt distanse og se hva som foregår, så kan det å lytte rolig med en følelse av respektfull nysgjerrighet faktisk bli spennende.

¹ David Bohm (1917-1992) var en fremragende engelsk fysiker, mest kjent for sine arbeider om fundamentene for kvanteteori og relativitetsteori og deres implikasjoner for andre områder.

Dialog betyr ikke at man skal være enige. Det går fint an at man tidlig i en samtale forteller at man har en helt annen oppfatning men at man allikevel er interessert i de andres synspunkt, hva det betyr for dem og hvordan de kom fram til det.

Vi går inn i en dialog uten på forhånd å vite hva som vil skje eller hvor det vil lede oss. Resultatet dukker gjerne opp som en overraskelse.

Debatt versus Dialog

	Debatt	Dialog
Premissene	Det er kun ett rett svar eller riktig perspektiv, vanligvis ens eget	Det er mange riktige svar og perspektiv, inklusive ens eget
Målet	Å vinne, å ha rett, å selge, overtale eller overbevise	Å forstå de andre personene ut fra deres egne syn (å forstå betyr ikke å være enig)
Holdning	Kritisk vurderende	Nysgjerrig åpenhet
Lytting	Aksepter ingenting, lytt dømmende, lytt etter feil og mangler, planlegg ditt neste innlegg, snakk mer enn du lytter	Aksepter det du hører som riktig for den som sier det, lytt til den andres "historie" uten å skulle dømme eller vurdere, reflekter istedenfor å reagere, lytt mer enn du snakker
Undersøkelse	Forhør den andre, still spørsmål som støtter ditt eget syn og som utfordrer den andres syn	Still spørsmål som bedrer din forståelse, som gjør at du bedre forstår hva den andres ideer betyr for dem selv, undersøk antagelser som du egentlig tar som gitt
Forsvar	Forsvar og rettferdiggjør din egen posisjon, forsvar dine forutsetninger og grunnlag som om det er sannheten	Tilby dine tanker som det de er nemlig dine tanker, utforsk alternative synspunkter
Rolle	Djevelens advokat (inntar alltid motsatt syn av den andre) eller sannhetssiger	Å gå i en annens sko

Dialog som arena for læring

David Bohm har fordypet seg i dialogens muligheter. Hans naturvitenskapelige bakgrunn og hans åpne sinn for å utprøve nye tanker og ideer, uten å være redd for å dumme seg ut, kan være et forbilde for mange av oss.

En dialog er ifølge Bohm basert på en avslappet, ikke-dømmende nysgjerrighet, hvis primære aktivitet er å se ting så friskt og klart som mulig og få øye på sine egne skjulte/vanskelige tilgjengelige antagelser/reaktive tendenser, og samtidig sanse tilsvarende mønster i hele gruppa.

Vedlegg 2, Sluttrapport Laksedialog Trøndelag

Oppsummering av handlingspunkter fra første samling i ”Laksedialog Trøndelag”

Dato: 7-8.sept 2010

Tid: 11.30-12.00

Sted: Flatanger

Deltagere

Sigurd Bjørgo, Nils Roger Duna, Hågen Einang, Jørn Ekrem, Arnt Frøset (dag 1), Jon Arne Grøttum, Jon Kjelden, Tom Riise-Hanssen (kveld dag 1 +dag 2), Tomas Sandnes, Knut Staven, Merete G.Sandberg, Bente K.Malmo
Arild Gjertsen (forfall)

Handlingspunkter fra gruppearbeidet dag 2, oppsummert av gruppeleder:

Tittel	Initiativtaker/leder
Kunnskapsbasert forvaltning	Knut Staven
3 lokale prosjekter ble foreslått; <ul style="list-style-type: none"> • Kvantifisering av oppdrettslaks i sjø. • Metode/enighet om hvor mye oppdrettslaks som er i elva • Dokumentasjonsprosjekt om oppdrettsnæringens påvirkning på miljøet, inkl. villaks/ørret	
<u>Handling:</u> Hele gruppa forpliktet seg til å stå bak /jobbe med dette videre. Knut lager en skisse til neste møte.	
Gruppen bestod av: Knut Staven, Jørn Ekrem, Tom Riise-Hanssen, Jon A. Grøttum, Tomas Sandnes, Nils Roger Duna	
Tette anlegg i oppdrett	Jon Kjelden
Lukka oppdrettsanlegg som alternativ teknologi. For å legge til rette for en rask og effektiv innovasjon bør det legges tilrette for en friere etableringsrett for oppdrett i lukkede systemer – utenfor dagens konsesjonsordning	
<u>Handling:</u> Lufte dette i egne miljøer, så inn tanken i egne rekker og ta med tilbake til neste samling	
Gruppen bestod av: Jon Kjelden, Hågen Einang, Sigurd Bjørgo, Merete Sandberg	
Fragmentert forvaltning	Tom Riise-Hansen
Dagens fragmenterte forvaltning er utilstrekkelig, med for mange aktører med (kanskje) ulike /hensiktsmessige motiver	
<u>Handling:</u> Gruppen tenker gjennom hva som kan/ bør /må forandres (forbedres) ”Ny forenklet modell”. Alle forbereder seg hjemme til neste gang (hva fungerer ikke, evt.skisse til ønsket modell)	
Hensikt er å nå toppolitikere som har den eneste reelle mulighet til å forandre	
Gruppen bestod av: Tom Riise-Hanssen, Knut Staven, Jon A. Grøttum, Tomas Sandnes, Nils Roger Duna, Hågen Einang, Jørn Ekrem, Sigurd Bjørgo, Jon Kjelden, Merete Sandberg	
Villaksen som næring/ signalart / distriktsnæring	Hågen Einang

- Felles forståelse /Prosjekter
- Dagens status (unik i dagens situasjon)
- Bruke hverandres kompetanse
- Arbeide for forståelse av at villaksen bestandsstatus i Trøndelag som god.

Handling:

Få til noen felles prosjekter på dette, trenger mer tid for å modnes

Gruppen bestod av: Hågen Einang, Knut Staven, Jørn Ekrem, Tom Riise-Hanssen, Jon A. Grøttum, Tomas Sandnes, Nils Roger Duna, Jon Kjelden, Sigurd Bjørge

Trondheim, 09.09.2010

Referent Merete G.Sandberg basert på notater gitt fra gruppeledere.

Vedlegg 3.

Oppsummering av workshopdel på Utvidet Dialog 14.02.2011, 5 grupper

Fagdag Lukkede anlegg

✓ **Hva bør målet med en slik fagdag være?**

Gr 1: Brei statusorientering om hva vi vet om lukka anlegg. Energibehov. Økonomiske –og samfunnsmessige konsekvenser, miljømessige konsekvenser

Gr 2: Alternativer til dagens oppdrettsmetode. Utrede: alternative rømningsfrie nøter

Gr 3: Få tilført absolutt siste/oppdaterte kunnskap om lukka anlegg. Å få fortgang på utviklingen av sikre og effektive lukka anlegg. Hvor slam brukes til eks. bioenergi. Å få alt miljøskadelig oppdrett inn i tette anlegg. Belyse konsekvenser av at vi evt lykkes med utvikling av teknologi for lønnsomt oppdrett av laks.

Gr 4: En dypere innføring i status for lukkede anlegg. Topp fokus på rømnings sikre anlegg

Gr 5: Hva finnes idag? Øke kompetnase, Opplyse, Muligheter. Konsekvenser? Rømming – effektiv hindring, Lakselus_ spredning >(Sykdom)

✓ **Hvem bør delta?**

Gr 1: Forskningsmiljø, politikere, oppdrettere, forvaltning, laksevenner

Gr 2: Ecoform og Niri + andre som er i startgropa. Oppdrettsbedrifter engasjert i lukkede anlegg(SINTEf – kontakter)

Gr 3: Alle lakseinteresser, alle interesserte, inkl. miljøorganisasjoner

Gr 4: Alle med relevnat kompetanse og tro på at dette kan gjennomføres. Miljøorg også?

Gr 5: Forskningsmiljø, Mattilsynet, Fiskehelseveterinærer, Forvaltning, Politikere

✓ **Hvem bør være bidragsytere?**

Gr 1: 90-tallets pionerer, utenlandske aktører

Gr 2: Økonomi, fiskehelse, biologi+ praktisk drift

Gr 3: De som måtte sitte på oppdatert kunnskap om dette. Uhildet ekspert på punmping av avnn eks Frank Mohn. Oppdrettsnæringa bør bruke av sin inntjening til å finansiere dette. Alle fagmiljø som kan belyse utfordringer og konsekvenser.

Gr 4: Kompetanse nasjonalt og internasjonalt. Økonomisk bidrag – fra oppdrettsnæring/stat

Gr 5: Fylkeskommune, nærimng, off.støtte (forskningsmidler). De 3 laksenæringene

✓ **Hvor skal den gjennomføres?**

Gr 1: Stjørdal /Hell

Gr 2: Rica hell

Gr 3: Trondheimsområdet, Trondheim, Rørvik

Gr 4: Trondheim

- Gr 5: Rica Hell
- ✓ **Når skal den gjennomføres?**
    - Gr 1:
    - Gr 2: AquaNOR
    - Gr 3: Tidlig høst, siste del av mars/april
    - Gr 4:
    - Gr 5: Innen juni 2011, under AquaNor 2011
  - ✓ **Hvordan bør fagdagen dokumenteres – og hvor?**
    - Gr 1:
    - Gr 2: Media (TV, radio, o.l)
    - Gr 3: Via rapport og evt. web-sider. Dokumenteres faglig
    - Gr 4:
    - Gr 5: Publikasjoner, Lages en rapport
  - ✓ **Hva er suksesskriteriene?**
    - Gr 1:
    - Gr 2: Hva har vi idag og hva kan vi forvente (tidsperspektiv)
    - Gr 3: At deltagerne får best mulig kunnskap om lukka anlegg. Målet må være å få bort alle skadelige miljøkonsekvenser av oppdrett. Politikere må delta for å få best mulig kunnskap.
    - Gr 4:
    - Gr 5: Høy deltagelse av næring, politiske partier, interesseorg., fagmiljø, oppdrettere

”Miljødokumentasjon Trøndelag”

Hvilke innretning bør et prosjekt i Trøndelag ha?

- ✓ **Hva bør målet med et slikt prosjekt være?**
  - Gr 1. Avfall/forurensning
Konkrete tiltak for villaksen
Sjøørret voktes
  - Gr 2: Se påvirkning på/av oppdrettsnæringen, målestasjon på innsig i de største elvene, smoltutvandring (radiomerking), lusepåslag
  - Gr 3: Trygg sameksistens mellom villaks- og oppdrettsinteresser (reelt og opplevd),. Enda bedre miljømessig drift av oppdrettsanlegg, minimalisere effekten på miljøet, Mål : At luseplage og rømming elimineres , Tette anlegg.
  - Gr 4: Objektivstatusbeskrivelse, ”status que”, grunnlag for alle videre veivalg, hvordan er ståa?, Oppdrettsnæringens del av miljøbelastning. Få en status og hvilke tiltak som kan/bør til for å få det til tilnærmet 0-ending av miljøet i hav/elv. Oppgaven er for snever- alle faktorer som påvirker villaksen bør være med,
  - Gr 5: Komme opp med gode tiltak i forhold til; lus, rømming, sykdommer, forurensning

✓ **Hvordan bør et prosjekt gjennomføres?**

Gr 1: Gode måleparametre (objektive)
Definerer bærekraftig utvikling

Gr 2: Samarbeide med villfiskinteressene

Gr 3: Meget hurtigarbeidende, Hvordan : Vektlegge prosess som fremmer kunnskap, forståelse og respekt for de ulike interessene , Ressurser brukes til å ta ibruk og videreutvikle tette anlegg , samt å oppdrette planteetende/alge fisk

Gr 4: Det må gjennomføres på en måte som gir det 100% troverdighet, Må gjennomføres med 100% troverdighet, Resultat må være uangripelig, alle "parter" må være med

Gr 5:

✓ **Hvilke parametre er det viktig å få dokumentert?**

Gr 1: lus, rømming, avfall

Gr 2: bunnpåvirkning, lus villaks/ørret, samle all kunnskapen som gjøres av forskjellige parter, handlinger

Gr 3: lus, rømming, forurensning. Status på nåværende tilstand for miljøet, tidligere status for miljøet (om mulig), konsekvenser ved ikke å gjennomføre tiltak. Parametre; rømt fisk-reelt innslag i gytebestand, lakselus – oppdrettsanlegg, fjord/villfisk + annet. Hva fører luseplæn til? Hvor mye laks/ørret rømmer, hva fører utslipp av næringsstoffer rett i sjø til?

Gr 4: Alle faktorer som påvirker (næringssalter, rømming, lus, etc , interaksjon marin villfauna, arealkonflikt)

Gr 5: Lus/havstrømmer, effekter av rømt oppdrettslaks, innsig, overvåkning, brakkleggingseffekter, foravfall – miljøkonsekvenser av opphopning av fôr under anleggene, hvilke påvirkninger har havbruksnæringen på villaksen?

✓ **Hvem bør delta i prosjektgruppa?**

Gr 1: Namsenvassdraget grunneier prosjektet, Fylkespolitikere, offentlig forvaltning

Gr 2: forskere, forvaltningsorgan, Prematora, mer forskning på tette anlegg

Gr 3: Oppdrettsnæringen, elveiere, sjølaksefiskere, miljøvernorg, politikere, miljøforvaltning (DN nevnt). Deltagelse krever ønske/forståelse for at det ene ikke skal gå på bekostning av det andre.

Gr 4: Objektov utførsel sjølaksinteressene, elveinteressens, forvaltning, andre næringer!, oppdrett, politikere

Gr 5: Elvene rundt Trondheimsfjorden, Norges Jeger og Fiskeforbund, SINTEF, FHL, NINA, HI

✓ **Hvem er prosjekteier?**

Gr 1: De tre næringene

Gr 2: Samlet "laksenæring"

Gr 3: Alle næringsinteresser innen laks, NINA,

Gr 4: Prosjektutøver

Gr 5: Alle tre laksenæringene

✓ **Hva er suksesskriteriene?**

Gr 1: Gruppe omforent i metodikk, alle må stå bak, tillit

Gr 2: Sette mål som kan etterprøves, målbarhet – hvilken retning går det?

Gr 3: Å sikre villaksen i hele Norge, At oppdrettsnæringen tar innover seg at den skal endres av hensyn til miljøet, og at den gjør det!, skille mellom fag/interessepolitikk, alle må delta/bli trodd på faglige motiver, Miljøvennlig oppdrettsnæring (så miljøvennlig som mulig), framtiden for villaksen (sikre den), man er enige om "virkelighetsforståelsen"

Gr 4:

Gr 5: Medvirkning, positivt resultat.

Vedlegg 4

OPPSUMMERING

LAKSEDIALOG TRØNDELAG - EVALUERING UTVIDET DIALOG 14. februar 2011

Totalt 26 svar

1. **Hvordan opplevde du det var å lære om de ulike laksenæringene på denne måten?** (Sett ring rundt det tallet som passer best)

Dårlig Bra Meget bra

----1----- 2 ----- 3 ----- 4 ----- 5 ----- 6 ----- 7 ----- 8 ----- 9 -----10 ----

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kilenot					3	2		1		
Elv	1					4	2	1		
Oppdrett				1				3		
Fylkeskommunen				1				1		
Andre			1		1	3		1		
Totalt	1		1	2	4	9	2	7		

2. **Hvordan opplevde du det var å lære om dialog på denne måten?**

(Sett ring rundt det tallet som passer best)

Dårlig Bra Meget bra

----1----- 2 ----- 3 ----- 4 ----- 5 ----- 6 ----- 7 ----- 8 ----- 9 -----10 ----

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kilenot				1	3	1	1			
Elv		1					2	3	2	
Oppdrett						1		1	2	
Fylkeskommunen				1				1		
Andre			1			2		1	2	
Totalt		1	1	2	3	4	3	6	6	

3. **Hva var bra?**

Kilenot	<ul style="list-style-type: none"> - Sandnes - Det gjenstår å se - Felles mål for villaksen - At tette anlegg innen oppdrett er på agendaen - At man har fått presentert egen næring
Elv	<ul style="list-style-type: none"> - At man skal lytte ikke komme med kommentarer og meninger - Steinar Bryn - At oppdretterne er blitt mer ydmyk - Små grupper med ulike interesser, belyser "side" for "side" - Særlig bra var foredraget til Steinar Bryn

	<ul style="list-style-type: none"> - Et godt forum for å få en innsikt i de andre næringenes synspunkt i flere saker - Viljen til å kommunisere
Oppdrett	<ul style="list-style-type: none"> - Jeg synes workshopene fungerte bra med positiv tilnærming på spørsmålene - Tvinges til å snakke sammen på en konstruktiv måte - Innfallsvinkel med å synliggjøre forskjellige virkelighetsoppfatninger, og å lære opp i denne. - Sitte over bordet og diskutere
Fylkeskommunen	<ul style="list-style-type: none"> - Nye kontakter, netteværk - God ledelse
Andre	<ul style="list-style-type: none"> - Dialogforedraget - Spennende å møte representanter med så ulike utgangspunkt - Å snakkes sammen – få forståelse for hverandre - Høre andres synspunkter - Foredrag Nansenskolen, inndeling i grupper og spørsmål i etterkant av korte innlegg - Nansenskolen. Alle rundt "samme bord"

4. Hva kunne ha vært annerledes?

Kilenot	<ul style="list-style-type: none"> - For sjølaksefiskerne er fisketider og reguleringer et hovedproblem. DN burde vært tilstede - At oppdrettsnæringen innrømmer mer - For kort til grupper - Miljøorganisasjoner skal også være med! - Kvalitetssikring av hva som blir lagt frem av de ulike
Elv	<ul style="list-style-type: none"> - Bedre tid til diskusjoner - Mindre grupper – bedre tid – kanskje videreføre dialogen til grasrotplanet eks arbeiderne på nota møter grunneiere i elv/sjø - Jeg ønsker ett mål fra de som setter i gang dette - Litt mer tid til gruppearbeid - Burde vært flere politikere
Oppdrett	<ul style="list-style-type: none"> - Mer tid til å snakke om de ulike næringene – avmystifisere myter - Mer tid til dialog - Fått litt mer tid til diskusjon
Fylkeskommunen	<ul style="list-style-type: none"> - Mer "luft" mellom sekvensene
Andre	<ul style="list-style-type: none"> - Jobbe mot et konkret mål - Noe bedre forberedte innlegg fra enkelt i næringene - Lengre tid i gruppa - Mer konkrete forslag til fortsettelse

5. Hva er det viktigste du har lært om metoden?

Kilenot	<ul style="list-style-type: none"> - Usikker - Komme med mine synspunkter til definenten (motstanderen) - At det som nytter er å delta aktivt for å endre ting til det bedre - Fin måte å få sagt det man mener
Elv	<ul style="list-style-type: none"> - Lytte til andre - Lett å spore av, svært vanskelig - Man må legge godviljen til

	<ul style="list-style-type: none"> - At det er vanskelig å holde seg innenfor rammene for en dialog - Legger grunnlag for løsninger
Oppdrett	<ul style="list-style-type: none"> - Du lærer mer ved å lytte enn diskutere - Bruke ørene mer enn munnen - At mulige løsninger fremmes av kunnskap om den andre parten – ikke tap/tap
Fylkeskommunen	<ul style="list-style-type: none"> - Være konsekvent i setting og styring - Aksept – forståelse – respekt
Andre	<ul style="list-style-type: none"> - Dialog - At den kan misbrukes - Lytte og stille spørsmål - Lytte til andre - Dialog = lytte - Lytte

6. Hva er det viktigste du har lært om de 3 næringene?

Kilenot	<ul style="list-style-type: none"> - Elv og sjø mot oppdrett - Oppdrettsnæringen begynner å bli sitt ansvar bevisst - At alle er avhengige av villaksens eksistens
Elv	<ul style="list-style-type: none"> - At de er interessert i å få ta vare på laksen som en vill art. - Vi har samme behov for å bevare villaksen - Stort engasjement, alle ivrer for det jobber med - Legger man godviljen til har vi i grunnen ganske felles hovedmål – sikre villaksen - At det er næringspolitiske synspunkter som utelukker en utvikling av lukkede oppdrettsanlegg i Norge - At oppdrettsnæringen har fokus på tette anlegg - Alle bør ha livets rett
Oppdrett	<ul style="list-style-type: none"> - Villaks er fellesnevneren - At alle er viktige næringer - Alle har egentlig samme mål
Fylkeskommunen	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan de fremdeles forfekter sin egen fortreffelighet!!! - Betydningen for regionene
Andre	<ul style="list-style-type: none"> - Alle er mer opptatt av sin syke mor enn det syke barnet - Alle vil ta vare på villaksen - Økonomi og inntjening - Samme mål: Ta vare på villaksen - Viktige

7. Ville du delta på en slik utvidet dialogsamling igjen?

	Ja	Nei	Vet ikke
Kilenot	5	1	
Elv	5		2
Oppdrett	3		1
Fylkeskommune	2		
Andre	5		
Totalt	20	1	3

Hvorfor?:

Kilenot	<ul style="list-style-type: none"> - Da måtte dialogen hatt en bredere sammensetning - Det må komme til en løsning - Høre hva de andre gjør - For å få innflytelse på utviklingen - Dialog er veien å gå
Elv	<ul style="list-style-type: none"> - Treffe folk fra de andre næringene og interessegruppene
Oppdrett	<ul style="list-style-type: none"> - Bygge ned barrierer - Knytte de tre næringene ytterligere sammen - Dette er riktig vei, men den krever tid og samvær - Bli med hvis jeg blir invitert
Fylkeskommunen	<ul style="list-style-type: none"> - Ett skritt videre hver gang - Skaper tillit
Andre	<ul style="list-style-type: none"> - Interessant - Utviklende - Et steg nærmere? - Eneste farbare vei framover er dialog og samarbeid

OPPSUMMERING

LAKSEDIALOG TRØNDELAG - EVALUERING DIALOGSAMLING 1, 2 OG 3

Jeg deltok på:

	Dialog 1, 7.-8.9.10, Zanzibar Inn, Flatanger	Dialog 2, 11.- 12.11.10, Einag Gård, Hegra	Dialog 3, 3.2.11, Hembre Gård, Hegra
Kilenot	2	1	1
Elv	3	3	2
Oppdrett	2	2	1
Fylkeskommune	1	1	
Andre	1	1	2
Totalt	9	8	6

1. Deltakere

a) Hva synes du om antall deltakere?

		For få	Passe	For mange
Kilenot	Dialog 1		2	
	Dialog 2		1	
	Dialog 3		1	1
Elv	Dialog 1	1	2	
	Dialog 2		3	
	Dialog 3		1	
Oppdrett	Dialog 1		2	
	Dialog 2		2	
	Dialog 3			1
Fylkeskommune	Dialog 1		1	
	Dialog 2		1	
	Dialog 3			
Andre	Dialog 1			
	Dialog 2		1	
	Dialog 3			
Totalt	Dialog 1		1	
	Dialog 2			1
	Dialog 3			1

Kommentar:

Kilenot	-
Elv	
Oppdrett	- Ujevn fordeling mellom næringene, spesielt siste samling
Fylkeskommunen	
Andre	- Egentlig ikke for mange, men uheldige med nye deltakere. Kommer ikke videre.

b) Var de riktige miljøene representert?

	Ja	Nei	Vet ikke
Kilenot		1	
Elv	2		1
Oppdrett	2		
Fylkeskommune	1		
Andre	1	1	
Totalt			

Kommentar:

Kilenot	- Usikker
Elv	- Mulig at NJFF ikke burde ha deltatt
Oppdrett	
Fylkeskommunen	
Andre	- 2-3 forskningsmiljø

2. Hva synes du om

		For kort	Passe	For lang
Kilenot	Varighet på hver samling (24t)		2	
	Frekvensen på samlingene		2	
	Pilotperiodens varighet		2	
Elv	Varighet på hver samling (24t)		3	1
	Frekvensen på samlingene		4	
	Pilotperiodens varighet		2	
Oppdrett	Varighet på hver samling (24t)		2	
	Frekvensen på samlingene		2	
	Pilotperiodens varighet			1?
Fylkeskommune	Varighet på hver samling (24t)		1	
	Frekvensen på samlingene		1	
	Pilotperiodens varighet		1	
Andre	Varighet på hver samling (24t)		2	
	Frekvensen på samlingene		2	
	Pilotperiodens varighet		2	
Totalt	Varighet på hver samling (24t)	0	10	
	Frekvensen på samlingene		11	
	Pilotperiodens varighet		7	2

Kommentar: Ingen

3. Om dialog

a) Hva er styrkene til dialogen?

Kilenot	<ul style="list-style-type: none"> - Kjennskap til hverandre - At de andre må lytte og prøve å forstå
Elv	<ul style="list-style-type: none"> - Blir bedre kjent - Lære å lytte - Grunnlag for felles forståelse
Oppdrett	<ul style="list-style-type: none"> - Større mulighet til å høre på hverandre - Bli kjent med hverandre og flytte dialogen fra pressen til mer konstruktive fora
Fylkeskommunen	<ul style="list-style-type: none"> - Lære seg litt ydmykhet
Andre	<ul style="list-style-type: none"> - Lytting og læring

b) Hva er svakhetene til dialogen?

Kilenot	<ul style="list-style-type: none"> - Ikke alle miljø var tilstede for at alle problemstillinger ble belyst
Elv	<ul style="list-style-type: none"> - For lite konkret - Kan ende opp i for mange irrelevante meninger
Oppdrett	<ul style="list-style-type: none"> - Ikke alltid dialogens spilleregler blir fulgt - For mye nye personer inn (Må begynne på nytt)
Fylkeskommunen	<ul style="list-style-type: none"> - Ikke konsekvens i gjennomføringen (mht nye personer inn)
Andre	<ul style="list-style-type: none"> - For meg oppleves det som en tvangstrøye (men det vet dere). Blir noe kunstig. - Alle må være villig til å delta

c) Hvordan opplevde du det forskjellig å gjennomføre en dialog første gang i forhold til siste gang du gjorde det?

Kilenot	-
Elv	- Bra
Oppdrett	<ul style="list-style-type: none"> - Det fungerte bedre og bedre - Føler seg mer trygg på metoden
Fylkeskommune	- Lærer etter hvert!
Andre	- Tryggere på metoden

d). Hvordan opplever du at vi har lykkes med metoden i forhold til målsettingen om å gi innsikt i hverandres næringer og skape samhandling?

	Svært godt	Godt	Lite godt
Kilenot		2	
Elv		2	
Oppdrett	1	1	
Fylkeskommune		1	
Andre		2	
Totalt			

Hvorfor?

Kilenot	-
Elv	
Oppdrett	- Betydningen villaksen har for verdiskapningen
Fylkeskommunen	
Andre	

f) Hva er det viktigste du har lært fra alle dialogene?

Kilenot	- Dialog som metode
Elv	- Ikke avbryte hverandre - At det kan nytte
Oppdrett	
Fylkeskommunen	- Føre dialogen videre
Andre	- Ny måte å jobbe på